

5 SKRIFTER AF P. D. A. ATTERBOM.

Svenska Litteratur-Föreningens Tidning n:o 28 och 29 13. och 20. VII 1836
I:A BANDET, ÄFVEN MED TITEL: STUDIER TILL PHILOSOFIENS HISTORIA
OCH SYSTEM ETC. UPSALA, PALMBLAD & C. 1835. 552 SIDD. 8.O.

Det gifves recensioner, hvilka helt och hållet kunna jemnföras med de vid Akademiska Disputations-acter öfliga Oppositiones honoris gratia. Dessa föregås och efterföljas, som bekant är och Herbart anført, af för tillfället lämpliga tal, hvilkas uppräning är ungefär följande lofvåde öfver Agrelii Arithmetik.

10

»Herr Agrelius har gjort
Här ett vackert mästarstycke;
Ty i mitt och andras tycke
Är visst detta verket stort.»

Författaren af »Studier till Philosophiens Historia och System» har uti Litteratur-Föreningens Tidning N:o 14 för år 1835¹ haft tillfälle läsa dessa tal, ehuru Oppositionerna af *ndgot* skäl uteblifvit. Ingenting vore derföre för den närvarande Rec. lämpligare, än att efter förmåga söka fylla detta deficit, i synnerhet som hvarje ingress då vore öfverflödig. Men ehuru lockande tillfället än är, nödgas Rec. af en naturlig blygsamhet härifrån afstå. Ty huruvida dessa *hedrande* Oppositioner, och framförallt deras vederläggning, skola för auctor medföra någon verklig heder, beror klarligen uppå opponentens »Tencke-Kennedoms- och Snille-gåfvor», såsom de af Rydelius benämnas. Nu betaga Förf:s stora litterära anseende och Rec:s ringa förmåga dessa anmärkningar hvarje anspråk, att hafva sin tillvaro för auctoris heders skuld. De åtnöja sig att framtråda Sanningen till äro; positivt: genom att uppvisa det skefva i Förf:s egen speculativa ståndpunkt; negativt: genom att afvisa de tillvitelser Förf. gjort den Hegelska — allt, så vidt de sådant förmå.

20

30

Rec. har härmedelst tillkännagifvit hvad i dessa anmärkningar är hufvudsak. De allmännare omdömen Rec. derjemte tillåtit sig, sakna nogare bevisning, emedan de angå arbetets icke speculativa, ehuru tillika skönaste sida. Må dessa omdömen gälla såsom en, fastän svagt uttalad uppmuntran för dem, hvilka sjelfva icke läst Förf:s arbete, d. ä. sjelfve derur icke hämtat tröst och uppmuntran. För dem kan äfven nedanstående framställning af Förf:s filosofiska ståndpunkt, såsom vägledning vara af någon nytta. Ty att exact uppfatta denna ståndpunkt är i sanning icke lätt. Nämnda framställning har derjemte tvenne syftemål: det ena, att bevisa med hvilken rätt denna kritik framträder; det andra, att vara Substrat för de anmärkningar, Rec. vågat göra, och sålunda ersätta repeterade citationer. Huruvida vi bland den mängd af uttryck, hvarmed Förf. betecknat hvarje sak, träffat det mest exacta, våga vi icke afgöra. Men vi hoppas genom vår framställning i *hufvudsaken* hafva återgifvit Förf:s »mening.»

40

Philosophien är en vetenskap, hvars egendomliga innehåll är skådning af »Lifvets gudomliga factum, uppfattadt i sin egenskap af *Gudomlig Idee*.» Lifvets gudomliga factum är det urbildande lifvet, uppfattadt såsom »*total* verklighet.» »Betraktas samma totala verklighet såsom *total Sanning*, antager hon egenskapen af *gudomlig Idee*.» *Verklighet* är det »urbildliga lifvets inneboende i det afbildliga.» *Sanning* »den i Naturlig-

50

¹ Denna recension lemnar dock prof uppå, *huru* ett Philosophiskt System kan bedömas och fördömas.

het, Skönhet, Helighet och Samhällighet uppgångna eller upplåtna verkligheten, sådan *i tid och rum*, utgör sålunda hindret för det urbildliga livvets uppfattning i det afbildliga. Den »tankbild» af Gud, vi kunna uttänka, blir därför bilden af ett på engång tänkt och icke tänkt väsende. Om nu Förf. icke ville medgifva, att detta icke tänkta likasåväl är ett tänkt, som det tänkta; så bör Han åtminstone erkänna, att den tankbild af *en sten*, som vi uttänka, är ett dylikt mixtum compositum af tänkt och icketänkt. Och hvilket djup af insigt, om vår tanke mäktade fatta alla stenens kännemärken, d. ä. alla dess relationer icke blott till djur och vext, utan till *alla möjliga* djur, vexter, stenar, sol, måne och stjernor! Själfmant påminner detta om barndomens häpnad vid föreställningen, att all verdens gubbar vore en gubbe, alla yrar en yra, alla träd ett träd o. s. v.

Den Theistiska speculationen öfverflyttar sålunda på det högsta Objectiva, hvad som utgör naturen af hvarje sinnligt föremål. Orsaken till detta det högstas försinnligande, skulle vi våga påstå vara denna speculations bemödande, att skilja emellan det högsta Objectiva och dess afbildliga manifestation, samt derigenom fatta det förra såsom ett för den sednare Yttre. Detta betraktelse-sätt kräfver alltid utgåendet i en kvantitativ oändlighet, för att förmedla Skapare och skapelse, för att i den sednare realisera dess ändamål. Dock finner man de fleste tänkare, hvilka betraktat skapelsen såsom afbild, hafva antagit sjelfva afbildens motsvarighet vara endast afbildlig, ofullkomlig; hvarföre densamma blott genom kvantitativ stegring kunnat blifva ett Skaparens prädicat. Speculativa Theismen åter anser afbilden fullt motsvara sin urbild, men vår uppfattning af denna afbild vara bristfällig; hvarföre sjelfva denna uppfattning i oändlighet kan och bör stegras. Då nu all tankens uppfattning endast är »schematisk», kunna vi blott »adäqvat tänka, det som i Gud är evig *tankbild*» (sid. 170), d. ä. de »nödvändiga», »oundvikliga» prädicater, som tillkomma Gud, såsom Synthes af Tänka—Vara. De »bestämningar åter (sid. 161), som *göras och ske*», »som ständigt *till-komma*» »och erhålla sin varelse från det i Synthesens väsende *Fria*», Guds Tänka—Handla; dessa kunna vi hvarken »fullständigt åskåda» (sid. 172) eller »i ett begrepp sammanfatta», emedan de äga »*en factisk och historisk oändlighet*» (sidd. 157, 172 o. f.), emedan »vi skåda på en gång för mycket och för litet af dessa realitets-bestämningar.» »Den själsrymd, inom hvilken vi *tänka* Gud, vårt Förstånd, och den själsrymd, inom hvilken vi *åskåda* Honom, vår Erfarenhet, äro visserligen bägge omätliga»; »men deras omätlighet är af olika slag. Förståndets omätlighet är blotta Reflexionens; Erfarenhetens deremot *hela Existensens*, d. ä. uttrycker hela den kraftmångfald, förmedelst hvilken vårt menliga lif existerar.» Icke dessmindre »kan man tänka ut en *tankbild* af Gud» etc.

Vi hafva, genom att upprepa citationer, begått en orättvisa mot läsaren, för att icke begå en dylik mot Förf. Ty här har det varit nödigt att visa, huru denna Theism sätter sig i säkerhet för allt, hvad tanken kan hafva att invända, derigenom att den karakteriserar tankens bestämningar såsom det i Urbildens väsende nödvändiga, Erfarenhetens deremot såsom fria. Nu läres: att Gud, ehuru såsom Urbild före all skapelse ett »Sjelf», i denna skapelse likväl »fritt» objectiverar sitt *Sjelf*, endast af »kärlek» (sid. 62), emedan kärlek är hans väsende; att så väl det objectiverande, som det objectiverade äro samma *sjelf*, det förra endast ett »antecedens» det sednare ett »conseqvens»; hvarföre det förra endast innebär det sednares möjlighet (sid. 156), då detta, såsom verkligt, kan både »vara och icke vara.» Förnuftet invänder härvid: Ett handla, som abstraherar från all bestämd handling, en kärlek, som icke afser sitt före-

mål, äro de icke denna samma abstraction, Förf. tillägger den »dimmiga och kulna» rationalismen, »som förvandlar lifvets fasta gestalter till moln¹ och snögubbar»? Förutsätter icke all möjlighet sin verklighet, all orsak sin verkan? Är icke skapelsen ett prius, hvarifrån regredieras till notion: utom skapelsen? Om Gud är Skapelsens möjlighet, fritt afgörande öfver dess vara och icke vara, betingar då icke denna, antingen den realiseras eller icke, åtminstone såsom af Gud tänkt, Guds frihet? Hvad är nu den verklighet, som är verkligare, än Guds tanka? Är den någon annan än stenens, trädets, med ett ord den sinnliga existensens? Och denna Gudomens frihet att göra och låta, huru står den tillsammans med Förf:s yrkande, att efter dess praktiska halt bedöma hvarje speculation? Godtycket är icke den frihet, Förf. hos människan lärer; skulle det då tillkomma Gudomen! Vål säges om detta *Fria*: att det »ock är ett Nödvändigt, men icke af oundviklig, utan af sjelfgifven (d. ä. moralisk) art»; d. ä. dess bestämningar äro Gudomens »frivilliga conseqvenser, genom hvilka den efter behag (N. B.) gifver sig, med sig förenar, genom sig förvandlar och från sig afskiljer prädicater, från hvilka Subjectet kan af vår tanka realt abstraheras; emedan det äfven utom dem (N. B.) är ett sjelfbestående och till sin varelse fullständigt Subject.» Här således, vid detta »efter behag», »utom», återvända, Förf:s »försäkran» om nödvändighetens moraliska natur oaktadt, alla ofvanstående det tänkande förnuftets erinringar. Men den speculativa Theismen svarar: dessa notioner (Möjlighet, Orsak, Frihet, Kärlek) äro endast *logiska*, d. ä. sådant, »som är blott rationalt, emedan det uttrycker ett förnuft, hvilket man föreställer sig och använder såsom blott ratio, d. ä. såsom en blott förmåga till ratiocination.»

Det är något högst vanligt, att i nutidens Philosophiska, polemiserande brochurer se detta ämne afhandladt, och få äro de, som vid dess begründande icke känna tvånget af de band, tid, rum och materie pålägga själ och sinne. Hvar och en, som läst de första orden i Christna Religionens urkund, sätter Gudomen utom tidens gräns och bör i sanning förvänas öfver dessa Philosophers begrepp om en Gud före skapelsen. Den enfaldigt Christne gör sig om sitt *utom* en helt annan föreställning, än den, om en tid före all skapelse, och tror sig derigenom hafva tänkt Gudomen *utan* all tidsbestämning. Men denna Philosophi låter icke tiden höra till det skapade, utan identificerar dess notion med Guds Väsande, genom prädicatet af en evig tid. Sålunda sker att den, under sitt bemödande att från allt ändligt rena begreppet om Gudomen, gör tid och rum till det i Guds väsende »Obegripliga», öfver all människofattning uppgående. Så återkommer äfven Förf. ständigt till tidens och rummets oändlighet. Att verkan skulle innefatta sin orsak, att i den förra icke skulle finnas ett *mer*, än i denna, vederlägges likaså derigenom, att *Orsak* och *Verkan* äro till »Tiden» åtskiljda (sid. 486). Häri anser Förf. friheten vara räddad; ty »ett väsende, som har orsaklighets-förmåga», kan *också icke* »åstadkomma en sig tillhörig verkning.» Exempelvis anföres förhållandet Far och Son, af hvilka föreställningar den ena icke innebär den andra, eller denna ur den förra kan deduceras. Såsom den sednare förutsättande är den förra endast *Grund*, den sednare *Följd*. Dessa notioner åter äro blott »logico-geometriskas.» Med den anmärkning, att Far, såsom *genitor*, förutsätter en *genitus*, är således här lika litet uträttadt som med den, att Fadren äfvenväl är Son och att Sonens *förnuftiga* bestämmelse är, att vara Far; således hvardera både orsak och verkan. Förf. inlägger nemligen i Fadrens egenskap att vara Far äfven den, att han t. ex. är skomakare, har

¹ Kanske moln- och snö-gubbar?

blek hy, är ondsint o. s. v. Må dessa exempel ursäktas, emedan de äro consequenta, tidens och rummets oändligheter. Dessas fasthållande neddrager tanken likasom lifvet i sinnlighetens dy. Vi vete, att den speculativa Theismen, likasom hvarje annan Philosophi, antager Gudomen vara manifesterad icke mindre i Naturen, än i Historien och Religionen, eller, med Förf:s ord, i »trenne allmänna concentriska Objectivets-kretsar», »Naturlighetens krets, som har sin medelpunkt i den högsta individualiteten (Menniskan): Mensklighetens krets, som har sin medelpunkt i den högsta Personligheten (Gud); sist Gudomlighetens egen, som har sin medelpunkt i Guda-menniskan (Christus).» Vidare, att den lärar: »vår personlighet» »förmår befinna sig i en omedelbar lifsberöring» med denna Objectivitet: »ett fritt beslut att förlita sig på denna lifsberöring» (Tron), är därför det erkänna (agnoscere), hvarpå allt känna (cognoscere) hvilat: »hvad vi *gripa* i tron, *begripa* vi uti vetandet» o. s. v. — Allt detta låter väl; men då ytterligare läres: att »vi genom tron alltid gripa ett *mer*, än vi hinna (!) begripa», finnes lätt, att det i objectet obegripliga är den anförda oändligheten i tid och rum.

För den, som engång anat betydelsen af denna ändliga oändlighet, är det nedslående, att finna menliga vetandets utveckling genom fastlå-

20 dandet vid densamma motarbetad. Han känner vid hvarje Speculation, som frigjort sig från dess band, en fast förtröstan, att på en sådan väg sanning skall finnas, emedan denna frigörelse påkallas af Religionens bud och hans egen bättre natur. Denna fröjd gifves den efter sanning letande i *Hegels* forskning, hvars första lära gäller nämnda »schlechte Unendlichkeit.» Förf. har reserverat sig för dem, som tillhöra *Hegels* skola. Rec. bekänner sig vara bland deras antal, bekänner sig icke mäktig att inse någon annan väg till sanning¹, bekänner sig i den speculativa Theismen ingen öfvertygelse finna. Då nu Förf. hufvudsakligast mot *Hegels* Philosophi vändt sin polemik, hvarpå ingen vederläggning följt, anser sig Rec.

30 berättigad att efter förmåga bestrida Förf:s, ofta på otillräcklig sakkännedom stödda omdömen. Hit hör, i främsta rummet, kritiken öfver läran om skapelsens nödvändighet samt det qualitativt och kvantitativt oändligas ändlighet, såsom de punkter hvori den speculativa Theismen förnämligast skiljer sig från *Hegels* så kallade Identistiska Rationalism.

Det torde kanske icke af Förf. medgifvas, att hans speculation i många stycken med denna Rationalism öfverensstämmer, men Rec. åberopar hvarje sakkunnigs dom. Dessa samstämmiga läror äro: Gud är fri, Person, sig i skapelsen manifesterande, uti bestämdt individuerade gestalter; Gud är i denna sin manifestation för menskelig kunskap tillgänglig; denna

40 kunskap icke det abstracta tänkandets; den är lika mycket theoretisk som praktisk; den är enhet af Tro och Veta; den är kunskap om Gud, såsom i Natur, Historie, Konst och uppenbarad Religion manifesterad. Om öfriga likheter längre ned. Men redan om det anförda verkeligen af *Hegel* yrkas, måste väl Förf. medgifva, att han orätt fattat betydelsen af denna »skarpsinniga» tänkares speculation. Att hans method är en annan, än Förf:s, bör billigtvis förmodas. Skillnaden består deri, att *Hegels* method är tankens, är speculativ. I och med denna method, som utgör sjelfva Vetandet och ifrån detta endast af Abstractionen kan skiljas, är äfven det

50

¹ Rec. tillhör nemligen dem, som anse hvarje tidehvarfs högsta Speculation vara den absolut sanna. Rec. har denna öfvertygelse om det System, han bekänner; anser därför dess, likasom hvarje annat Systems, varaktighet bestå deruti, att det är en nödvändig länk i culturens kedja, till hvilken hvarje ny länk måste fogas. Tidens ifriga polemik mot *Hegels* lära vittnar endast om dess obenägenhet, att från det beqväma räsönerandet återvända till sann vetenskaplig forskning.

tad utom i. e. *före* sin skapelse, är abstract möjlighet; skapelsen *för sig* en likaså abstract verklighet. Men Gud är sann frihet, således icke abstract möjlighet; denna abstracta verklighet, nödvändigheten motsatt. Ty den abstracta verkligheten är en likaså abstract möjlighet, nemligen möjlighetens möjlighet. Gud är derföre enhet af dessa abstracta momenter, sann verklighet, sann frihet, derigenom äfven personlighet. Likasom menniskan endast derigenom är sjelfmedvetande, att hon för sig i bestämda föreställningar, begär etc. objectiveras, så äfven Gud, genom att i hvarannan uteslutande bestämningar utgå. Det verkliga i verkligheten är derföre Guds inneboende; det tillfälliga är bestämningarnes relation (Tid och Rum), den abstracta verkligheten. Kunskap om Gud är abstraction från denna abstraction, negation af denna negation. Den är praktisk, emedan den tillika är negation af människans abstracta Subjectivitet, en lika så abstract möjlighet. Den är tro, emedan den tror på uppenbarelsens verklighet, d. ä. på Guds verklighet i uppenbarelsen; men den tror icke ett Obegripligt, utan dess tro är sannt Vetande. Den är icke en viss *grad* af Vetande, ty den erkänner Guds allestädesnärvaro, såsom det i hvarje verklighetens *nu* och *här* verkliga. Den abstracta verkligheten *manifeste-rad* är *Natur*; den abstracta möjligheten *ändlig Ande*. Denna ger sig, såsom tänkande, ett innehåll, upptager i sig den yttre förutsatta Objectiviteten; är, såsom förmåga att ur sig framkalla detta innehåll, Viljande, realiserar sitt innehåll i objectet. Det goda (Rätta), denna realisation, är dock icke af Subjectet beroende; detta erkänner derföre en Högre Andes ledning, subordinerar sin Subjectivitet. Ut i samhället, *Historien*, manifesterar sig Gud såsom det Absolut Rätta, för hvars realisation den ändliga Anden endast är ett verktyg i verldsandens hand. Här framgår den Absoluta Anden, förverkligande sig såsom *Skönhet* i det ändliga Objectet, såsom *Helig Ande* i det ändliga Subjectet. Den ändliga anden är i *Konsten*, såsom producerande, omedvetet den Absoluta Anden manifesterande, vet derföre den Absoluta Anden icke i sig, utan i Objectet, i den abstracta verkligheten. Den religiöst troende, ändliga Anden har medvetet den Absoluta inneboende i sig, i den abstracta möjligheten. Hvad i Konst och Religion är omedelbart gifvet, är i Philosophien utvecklad insigt. Denna är derföre Gud såsom manifesterad enhet af sin Abstracta Möjlighet och Abstracta Verklighet, är *Sanning*.

(n:o 29)

Vi nödgas erinra om svårigheten att i få och nya ord [de äro speculativa Theismens] framställa resultatet af ett djupttänkt Philosophiskt System, på det att framställningens bristfällighet ej måtte tillräknas sjelfva Systemet. Dettas hufvudsakliga tendens hoppas vi likväl hafva antydt. Af det anförda skönjas ännu tvenne hufvudsakliga unisoner mellan den speculativa Theismen och denna Speculation. Den förra antager nemligen Protestantismens bestämmelse vara, att såsom »Christendom i *gestalt af Philosophi*» (sid. 435), häfva »fördervets rot, den religiösa förvirringen», d. ä. att vara den högsta art af skådning; ett antagande, som ju sätter Philosophien både öfver Konst och Religion. Att denna Philosophi i sig upptager det uppenbarade ordet, lärar äfven Hegel. En annan congruens är det sanna begrepp om mensklig frihet, hvilket Förf. på flere ställen uttryckt vara Theismens. Ja, ett närmare skärskådande skulle kanhända framvisa en ännu speciellare likhet, uti antagandet af den speculativa åskådningens trenne ståndpunkter, den sensuala, intellectuala och spirituala. Det är icke svårt att utleta, hvad Förf. härvid invänder: att nemligen denna likhet endast är skenbar och, om en sådan verklig förefinnes, att den är ett smyglån, emedan ur en rationalistisk princip dessa resultat icke kunna härledas. För Förf. är denna speculation blott mensk-

ligt tänkande, derigenom ett abstract, schematiskt tänka. Förf. finner här-på en bekräftelse deri, att för densamma »den ringaste ört eller mineral är mera brydsam att construera (!) och deducera (!), än Gud och Dygden» (sid. 501), och sätter sjelf Guds Gudomlighet just i ett sådant bryderi.

Vi hafva ofvan fäst at uppmärksamheten på det grundantagande (Gud utom och före skapelsen), hvarigenom Theismen söker befästa Guds frihet och personlighet, samt sökt visa, huru detta ariom, genom att undandra Guds väsende från mensklig forskning, från tankens verld neddragit detsamma i stenens och blommans. Vi upprepa ännu det sagda:

10 Theismen omtalar, eller *tror sig omtala, hvad den icke vet*, en Gud, som den icke känner, och vi fråga: är häruti förnuft? Då likväl förnuftet icke helt och hållet kan förjagas, tillåtes detsamma blott en oändlig approximation till kunskap, så att »*mycket* alltid måste blifva utom begreppet liggande (!)» (sid. 500). Vi tillägga: Om Gud före all skapelse är person (ett »Sjelf»), innefattar väl detta äfven, att Han är sjelfmedvetande. Om så är, är då icke Gud både en, som *vet*, och en, som *af sig vetes*, d. ä. Subject-Object? Förutsätter icke det ena momentet i personligheten det andra? Är icke hvardera för sig abstract? Är icke Gud då, såsom sig för sig objectiverande, skapande? Således en skapelse »före skapelsen»?

20 Denna skapelse förutsätter åter ett *sjelf*, och så i oändlighet. Likaså: är icke Guds »*oändligt mera*», än vår kunskap om Gud, en Gradus Comparativus, som uttrycker en ny kvalitet samt, såsom en positivus, åter kan compareras; och så i oändlighet? Vidare: Är icke all denna oändlighet af ändligheten begränsad? Men det är nog — vi höra redan ofvanciterade definition af det Logiska vara i antågande.

Sådan denna definition är, sådan är också Förf:s framställning af Hegelska Systemet (sidd. 528–536). — Må den berömde Förf. förlåta oss; ty vi nödgas öppet förklara Förf:s framställning icke för »*missförstånd*», hvilken beskyllning Förf. sjelf befarar, utan för *oförstånd*. Allt är en godtycklig kommentar öfver innehållsförteckningen i Hegels Encyklopedi.

30 Såsom bevis är endast nödigt anföra Förf:s försäkran: att begreppet hos Hegel är Idéens »form» (sid. 530). Till Förf:s närmare begrundande tager sig Rec. friheten ännu angifva följande data: Begreppet är icke cogitatio, utan cogitans; Idéen är *Sjelfmedvetande*. Nemligen den absoluta Anden såsom tänkande och sjelfmedvetande, af vår tanke fattad; hvad den absoluta Anden för vårt vetande är, är den äfven i och för sig; orsaken är Begreppets, den tänkandes natur, att vara allmän tanke (cogitatio), i bestämda tankar (cogitata) manifesterad, så att äfven detta allmänna *tänka* (vulgo: tanke-förmåga) endast såsom bestämd *tanke* (tanke-product) kan tänkas. Förf. klagar öfver systemets brist på Synthetisk Method, me-

40 nande denna bestå i en tänkandets juxtaposition. Detta System lärer: (Gud af oss fattad (i Philosophien) är bestämd tanke, *Varande*; denna är bestämd genom att utesluta den oändliga serien af tankar, genom de bestämningar, hvilka särskilja den ifrån dessa, ifrån Icke-Varandet; men äfven detta Icke-Varande (denna serie) är en af Varandet (den första bestämda tanken) bestämd tanke; Gud är derföre hvarken den ena eller andra bestämda, uteslutande tanken; Gud är det *Väsende*, den Substans, som i alla dessa bestämningar innehålles, manifesteras; men substansen såsom sina bestämningars orsak förutsätter dessa, är utom bestämningen

50 endast en tom Abstraction; Gud är derföre identitet af dessa momenter; den allmänna, bestämningen förutsättande Gudstanken, men äfven, såsom makt att i bestämningen utgå, af denna förutsatt, *Begreppet*; dessa bestämningar således i sin sanning Guds manifestationer, *Objectivitet*; Gud för sig manifesterad, är sjelfmedvetande, *Idée*. Om detta är systemets lära, är då en method, som sålunda uppstiger till allt innehållsrikare

notioner, af hvilka hvarje följande i sig upptager de föregående, blott analytisk — icke syntetisk? Theismen anser detta begrepp om Gudomen icke uppfatta den lefvande Guden. Må den härvid betänka, *hvad* den sjelf lärer vara Gudomens lif, samt att denna uppfattning fattar Gudomen såsom det i bestämningarne verkliga, förnuftiga, icke såsom bestämningarnes tillfälliga relationer, den abstracta verkligheten.

Vi hoppas hafva sagt nog för dem, som med det sagda vilja jemnföra Förf:s ofvannämnda exposé af Hegels system. Vi önskade det äfven vore nog, för att visa det skefva i speculativa Theismens ståndpunkt och ådagalägga, att, om också namnet Theism vore förtjent genom Systemets sannt religiösa sträfvande, dess namn likväl är usurperadt. Ty dess Gud är evig, endast genom addition af det ändliga, och dess speculation är skådning i ett evigt mörker. Häraf denna läras halfhet, (dess till hälften begripa), dess ologiska definitioner, dess myckna menande med ringa mening, och dess många inconseqvenser. Dock dessa sednare hafve vi att tacka för en del af arbetets värde, för Andra Afdelningens Andra och Tredje Stycke, hvilka Rec. skulle anse vara det af hela arbetet mest utmärkta.

Förf. har i Inledningen (sidd. 1–82) framställt, Första Stycket: Allmänna antydningar om den filosofiska verksamhetens art och värde, Andra Stycket: »Philosophiens öden i Sverige», Tredje Stycket: »Verkets plan och afsigter.» I Första Afdelningen (sidd. 83–319): »Om de svårigheter, som vanligast afskräcka från Philosophiens Studium.» Första Stycket: »Svårfattligheten», Andra Stycket: »Framställningssättet», Tredje Stycket: »De religiösa betänkligheterna», Fjerde Stycket: »Förändrigheten», Femte Stycket: »Utländskheten», Sjette Stycket: »Det verkliga hindret.» I Andra Afdelningen (sidd. 320–556): »Om Philosophiens ställning till Samtidens Cultur och herrskande betraktelsearter», Första Stycket: »Rätta begreppet af Cultur», Andra Stycket: »Rätta begreppet af vår Samtids Cultur, med en allmän blick på dess moraliska, politiska och litterära förvirring», Tredje Stycket: »Förderfvets rot, eller den religiösa förvirringen», Fjerde Stycket: »Striden inom Philosophiens egen litteratur», Femte Stycket: »Rationalismens fullkomligaste skepnad. Slutbetraktelser.» Framställningen af Förf:s speculativa ståndpunkt finnes i Inledningen, Första Afdelningens Tredje och Fjerde, samt Andra Afdelningens Fjerde och Femte Stycke. Rec. vågar tadla detta *spridda* framställningssätt, som så mycket försvårar uppfattningen. Åtminstone hafva dessa oundvikliga upprepningar jemte den obestämda terminologien fördubblat Rec:s möda att »utleda» sammanhanget. Polemiken mot Hegel genomgår snart sagdt hela arbetet. Inledningen Stycket 2 läser säkert hvarje Svensk med rättmätig stolthet, emedan Förf. genom raden af i Philosophiens häfder utmärkta namn factiskt vederlägger sin supposition: Svenskarnes obenägenhet för Philosophi. Må också hvarje Svensk, besinnande Förf:s i »Slutbetraktelsen» uttalade ord, ifra att ytterligare vederlägga densamma. Förf:s åsigt af det Filosofiska »framställningssättet» måste väl hvar och en så till vida dela, att detta icke »nödvändigtvis är barbariskt, vidrigt och fränstötande», men att detsamma kan vara i egentlig mening »vittert», vågar Rec. betvifla. Det är först då ett tanke-system upphört att vara framtidens högsta, som det kan få en annan terminologi, än sin egen, ingå såsom element i national-litteraturen och populariseras.

De i Styckena 1, 3 och 5 af första afdelningen nämnda hindren äro af en alltför speciell natur, för att vid en allmännare betraktelse komma i fråga. De religiösa betänkligheterna äro ett verkligare, i den religiösa uppfostran grundadt hinder. Fråga är endast, om de kunna häfvas, ge-

nom att kvarlemna ett »Obegripligt», för att af Tron uppfattas. Rec. förmodar, att makligheten skall vid en sådan uppmaning behålla öfverhand. Den religiöst sinnade säger: Tro är mera, än begripa; Jag tror, att jag icke begriper; detta är mera, än begripa, att jag icke begriper. All demonstration är också i detta afseende onödig. Själsbildningen är en blomma, som sällan bortblåses, utan att hafva gifvit frukt. Dess omogna frukt är tviflet, dess mognade öfvertygelse. Detta Stycke (det tredje) är fullt af värma och innerlighet. Man nödgas verkligen taga sig besinnings-
10 tid, för att efter genomläsningen af detta och Sjette Stycket icke hänföras. Det öfver allt framlysande, skära och upphöjda intresset kunde lätt förvillia blicken vid bedömandet af huru detsamma realiserat sig. Jemte Andra Afdelningens Första Stycke stå dessa närmast i värde till de ofvanföre nämnda i samma Afdelning, det Andra och Tredje. Det förra, som med skarpa och träffande drag tecknar tidens dubbla ultraism, så i moraliskt som litterärt och politiskt hänseende, innehåller väl inga nya åsikter, men dock för Svenska öron mycket nytt. Det torde vara *ett ord i sinom tid*. Förf:s rasonnement är bygd på det antagande, att *godtycke icke är frihet*. Här stämplas således den frihet, Theismen genom sitt grund-antagande tillägger Gudomen, såsom all förvirrings källa och upphof.
20 Vi inse väl, att Förf. icke medvetet gjort denna frihet till ett prädicat för Gudomen. Kanske skall Förf., i fall han egnar vår kritik någon uppmärksamhet, söka afvisa denna beskyllning. Men dertill finnes blott en utväg: att *icke* om Gud prädicera skapelsens *blotta* möjlighet, dess vara och icke vara. Stycket 3 innehåller en ännu mindre känd, af Svenska läsare knappt anad sanning: att »Förderfvets rot» är tidens »religiösa förvirring.» Hos nordens protestanter visa sig endast phänomenerna af denna förvirring, å ena sidan Otro, å den andra Pietism. Att dessa äga sin rot i en bristande Kyrko-reform är knappt påtänkt. För den, som inser, huru det allmänna tänkesättets ståndpunkt, inom den Christna
30 Kyrkan, är ett förunderligt virrvarr af Empirismens och Encyklopedismens tvifvel, Criticismens moral-, Ästhetisk Skönhets- och Papistisk Auctoritets-Religion, för honom återstår intet tvifvel på sannfärdigheten af Förf:s ord, att det enda botemedlet är »Christendom i gestalt af Philosophi.» Ty Guds högsta manifestation bör väl af det hos menskligheten högsta uppfattas, d. ä. det högsta förnuftiga i förnuftet förverkligas. Att förf. äfven här med Philosophi förstått ett allt klarare och klarare begripa, kan icke vara fallet. Då skulle ju alltid ännu det obegripliga, oförnuftiga återstå; detsamma, som verkat vår tids tvifvel och otro. Huru skall Christendomen då blifva »det fullt uppvuxna världsträd, hvarom den Gudomliga Stiftaren talat»; huru skall »det Gudomliga» visa sig »för
40 Förståndet som nödvändigt», fattas såsom på samma gång i den sinnliga föreställningen, i *begreppet* o. s. v. lika tillgängligt närvarande» och huru skall »i den *tänkande* menniskan bo en ljus tillförsigt?» Rec. har, med bästa vilja att vinna en annan öfvertygelse, sett sig tvungen att antingen anse allt detta för en afvikelse från Theismens statuerade princip, eller förkasta allt santt och skönt, han här funnit, såsom illusoriskt. Stycket A af Första Afdelningen, hvarest Författaren i Philosophiens Historia söker uppvisa speculativa Theismens historiska utveckling, kan icke förnekas förtjensten af en kort och klar framställning. Dock är en nödvändig följd, att i synnerhet en del af de med namnet Rationalism betecknade Systemer mer eller mindre lida genom ofta nämnda definition på »det logiska», »ratio» och »ratiocination.» För dem, som i likhet med Rec. icke äga kännedom om Schellings sednaste försök, bör Förf:s con amore utförda relation vara af stort interesse; ehuru äfven den föga förmår fullkasta en länge gängse förmodan, att den stora mannen redan fyllt sitt

mått¹. Om Andra Afdelingens Första och Femte Stycke är i det föregående ordadt, åtminstone rörande det hufvudsakliga. Ty såsom Philosophisk disciplin kan hvarken Empirismen eller Supranaturalismen, i vår tid, komma i fråga. Den förra är Rationalism i den betydelse, Förf. tillägger denna benämning, den sednare postulerar såsom Basis (förutsätter) en dylik Rationalism. Men denna Rationalism existerar, sedan Criticismens fall, endast hos de tänkare, hvilka från förra seklet såsom minnesvårdar återstå, och, ehuru omedvetet, hos samtidens sens commun raisonnörer. Öfver Skepticismens natur och Förf:s åsigt deraf vågar Rec. knappt yttra sig, emedan den för honom är ett nödvändigt stadium i all speculation, subjectivitetens sista ansträngning, en blick vid skiljevägen. 10

Vi stå nu i gången af våra anmärkningar på en svår punkt — vid slutet. Den har i obehag endast en sin like — början. Således ju hastigare den lemnas, desto bättre. Vi afbördade oss derföre skyldigheten af ett totalomdöme i dessa få ord: Förf:s speculativa ståndpunkt *tillfredställer icke oss*. Oaktadt all den sanningskärlek och det varma, christliga forskningsnit, som, förenadt med ett *ofia* i detaljen genialiskt utförande, i arbetet framlyser, nödgas vi säga detsamma om utvecklingen i sin helhet och framställningssättet. Men naturligtvis inbegripas icke ofvan anmärkta, exoteriska delar i detta omdöme. Vi anse derföre arbetet göra fullt skäl för sitt namn, »*Studier*»; ty, om också icke öfvertygelse vinnes, kunna ur detsamma likväl tvenne, för detta mål outhärliga lärdomar dragas; nemligen tvenne klara svar uppå tvenne svåra frågor: *Hvilket är tidens kraf? Hvad fordras till ett filosofiskt sinne?* — Rec. hembär för dessa lärdomar den berömde Författaren *sin* tacksägelse, med försäkran, att ingen med mera ifver skall studera den utlovade andra delen af Författarens skrifter, än Recensenten. 20

J. V. S—N.

30

¹ Detta äfven i den mening: att han aldrig funnit hvad han sökt och likväl funnit det. Ty hans mått är det omätliga, hvilket granet och Centnern gifva samma fyllnad.

F Ö R S Ö K

TILL

FRAMSTÄLLNING

AF

LOGHEMEN,

UTARBETADT

AF

*Non quia optimum,
sed quia nostrum.*

Johan Wilhelm Snellman,

Docens vid Kejsarliga Alexanders-Universitetet i Finland.

FÖRSTA HÄFDET.

Helsingfors,

hos G. O. HJÄRNIUS. 1837.